

“Arhiva totală”: experiența românească.

O incursiune în istoria conceptului de Fond Arhivistic Național

Bogdan-Florin Popovici

1. Argumente și limite ale demersului

Citind acum câțiva ani pentru prima dată despre “arhiva totală” (*total archives*) și căutând o definiție a conceptului¹, am fost surprins de faptul că, deși de origine “canadiană”, realitatea descrisă de acest concept era una banală pentru arhivistul român. Fondul Arhivistic Național (în continuare, FAN), despre care învățasem și pe care îl aplicam zi de zi, era extrem de asemănător cu ceea ce era definit ca “arhiva totală”². Am avut, prin urmare, curiozitatea de a identifica în ce măsură conceptul canadian a avut anumite rădăcini comune cu cel românesc sau dacă

---

¹ “*Total archives*. A Canadian archival principle that archives acquire and preserve historical materials in all medium or form from both public and private sources” (apud <http://www.library.utoronto.ca/utarns/info/glossary.html>, accesat la 14 martie 2005).

² Pentru o analiză a principiilor arhivei totale, a se vedea Wilfred Smith, “*Total Archives*”: *The Canadian experience*, în *Canadian Archival Studies and the Rediscovery of Provenance* (ed. Tom Nesmith), Londra, 1993, p. 133-150, în special p. 134, 145-148. În viziunea acestuia, conceptul canadian are următoarele caracteristici fundamentale:

“1. *All sources of archival material appropriate to the jurisdiction of the archives are acquired from both public and private sources: from departments of the parent government, from appropriate individuals, corporate bodies and associations and copies of relevant material from any source, at home or abroad;*

2. *All types of archival material may be acquired including manuscripts, maps, pictures, photographs, sound recordings, motion picture and other audio visual material and machine readable records; all records originating from the same source should be acquired and preserved in their totality rather than being divided among several repositories;*

3. *All subjects of human endeavor should be covered by a repository in accordance with its territorial jurisdiction rather than being assigned to different repositories on the basis of subject;*

4. *Life cycle: there should be a commitment by both the creator of the records and the archivist to ensure efficient management of records throughout the «life cycle» or, to be more precise, the archival authority should be concerned with records from the time of their creation at least to the extent that is required to ensure that records judged worthy of preservation are selected and transferred to the archives.*

It has been suggested that a fifth element concerning networks should be added—«there should be an institutionalized system of archives—national, provincial and municipal cooperating with university, church, county, business and labor—to ensure that the records of all significant human effort are preserved.» This would apply to the current situation in Canada but a case can be made for defining the concept in terms which can be universal. It has been suggested also that it should mean that only one archives should exist in a single government jurisdiction.”

au fost practici dezvoltate independent. În continuare, am încercat să sintetizez implicațiile și efectele conceptului românesc, urmând ca, pe măsura unei îmbogățiri a cunoașterii, o posibilă comparație cu efectele practicii arhivistice canadiene să poată fi realizată.

Trebuie făcute de la început o serie de precizări, legate de dificultățile și limitele acestui demers. O primă dificultate a analizei a constat în lipsa studiilor despre "tradiție". Deși instituția Arhivelor Naționale nu a fost deloc zgârcită cu aniversările și comemorările, lipsesc încă studii serioase despre **tradițiile intelectuale** ale arhivisticii românești, despre care nu putem face în acest moment decât presupuneri. Arhivele Statului din Vechiul Regat au fost, după cum se știe, înființate prin Regulamentele Organice – redactate sub ocupație rusească și, de aceea, în practica originală nu sunt excluse influențe ale practicilor (arhivistice) rusești. Dezvoltarea ulterioară a administrației moderne de stat sub influența modelului francez este posibil să fi adus și practici occidentale. Asupra acestor influențe rămâne însă ca studii ulterioare să dea un verdict definitiv. Este însă clar că în spațiul transilvan practica arhivistică e de inspirație (germano-)austriacă. Aceste două tradiții s-au contopit după Unirea din 1918, generând practica arhivistică (a lucrătorilor din Arhivele Statului) și practica administrației referitoare la documente. Prin autoritatea lui Aurelian Sacerdoțeanu, atât ca director al Arhivelor Statului, cât și ca profesor de arhivistică, putem bănui prezența unor influențe ale practicii arhivistice italiene, care se întind și după 1950³. În perioada postbelică, lucrările de teorie arhivistică, atâtea câte sunt, pot sugera o influență sovietică, până la un moment dat. Dezvoltările teoretice, din perioada anilor 1950-1970 în special⁴, au influențe diverse, rezultate din soluții mai degrabă particulare, după părerea noastră, decât doctrinar-asumate.

Un alt aspect important rezidă în conștientizarea contextului istoric. Politicile arhivistice la nivel național – poate firesc pentru tipul de administrație și legislație din România – nu sunt adoptate de arhiviști. Aceștia sunt niște angajați ai administrației de stat, care sunt chemați să aplice politica statului în domeniul arhivistic. Firește, politicile statului sunt elaborate ca răspuns la unele nevoi semnalate de profesioniștii domeniului, însă nu întotdeauna dorința corpului profesional devine lege; ea se confruntă cu interesele altor corpuri profesionale, cu alte nevoi sau politici ale Statului, iar din sinteza tuturor acestora rezultă actul legislativ, care ulterior modelează o anumită practică arhivistică.

În fine, sunt necesare precizări asupra limitelor studiului nostru. Ca și concept general (= politică arhivistică), o analiză a FAN ar implica aspecte diverse, de la definire, sfera de cuprindere a conceptului, administrarea sa (protecția și prelucrarea), valorificarea prin asigurarea accesului la materiale arhivistice. Nu vom intra în detalii ale tuturor aspectelor, mărginindu-ne la a încerca să identificăm acele

³ O serie de concepte comune arhivisticii românești și celei italiene, cunoașterea manualului italian al lui Casanova de către Sacerdoțeanu par a susține o astfel de influență.

⁴ Etapa următoare, 1971-1996, s-a caracterizat, în opinia noastră, printr-o mai slabă vocație pentru dezvoltări teoretice în domeniul arhivisticii.

elemente pe care le considerăm ca fiind specifice conceptului. Scopul articolului fiind unul de natură istoriografică, materialul este expus în ordinea evolutivă și nu problematizat.

2. Începuturi

După dicționarul arhivistic editat de CIA în 1986, Fondul Arhivistic de Stat (în continuare, FAS) (*state archival fond; fonds des archives d'État*) este definit drept "totalitatea documentelor cu semnificație politică, științifică, economică, socială și culturală, aparținând statului și care sunt supuse unei evidențe centralizate și păstrării în Arhive, în URSS"⁵. Așadar, inițial, conceptul de FAS era legat de "patria socialismului biruitor", iar alte verificări pe care le-am întreprins arată faptul că acest concept a existat în aproape toate țările socialiste din centrul și estul Europei⁶.

După cum corect au stabilit autorii dicționarului citat, conceptul FAS își are originea în primii ani de după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie (1917). "În URSS s-a format un singur fond arhivistic de stat, în cuprinsul căruia intră tot materialul documentar, moștenit din perioada de până la revoluție, fondurile arhivelor de stat, fondurile instituțiilor ordinelor [sic!] existente mai înainte, ale persoanelor⁷ și întreprinderilor particulare, arhivele instituțiilor, organizațiilor și întreprinderilor statului sovietic. [...] Prin decretul Consiliului Comisarilor poporului (SNC) al R.S.F.S.R. *Asupra reorganizării și centralizării fondului arhivistic* din 1 iunie 1918 [...], semnat de V. I. Lenin, toate arhivele instituțiilor guvernamentale au fost lichidate «ca instituții administrative» și dosarele și documentele aflate în păstrarea lor au format un singur fond arhivistic, de stat (FAS, în rusește EGAF). Conducerea FAS-ului a fost încredințată Direcției generale a arhivelor [...], din Comisariatul poporului pentru instrucțiune al R.S.F.S.R."⁸. Deși există tentația de a atribui centralizarea exclusiv concepției administrative comuniste, există păreri care susțin că acest lucru nu este real.

"For a long time, Russian archivists and researchers thought that the centralization of archival affairs was a reflection of the Bolsheviks' policy of the centralization of the management of Russia. However, Russian archivists and historians have recently shown that the idea of centralizing archival affairs in Russia had a strong tradition prior to the Bolsheviks and that the Decree of

⁵ *Dictionary of Archival Terminology*, München, 1986, sub voce.

⁶ A se vedea și Anca Mihalcea, *Legislația arhivistică românească în context est-european*, "Arhiva Românească", 2 (1996), p. 227-233.

⁷ Într-un articol, Olga Leontieva preciza: "Citizens were allowed to have private archives, but their rights were limited. They were prohibited, for example, from transferring personal papers to other countries without the permission of the government" (*Two Aspects of the Russian Archival System*, "Comma", 2002, 3-4, p. 45).

⁸ "Buletin de informare" (în continuare, BI), 1954, 3, p. 12-13.

1918 was a result of discussions of several generations of Russian archivists. In Russia, ideas of centralizing archival affairs were discussed already at the beginning of the nineteenth century.

*So, in 1918 the Soviet Government enacted ideas originating from Russian archivists, not from the Bolsheviks. In my opinion, the idea of centralizing Russian archival affairs is a reflection of public traditions in Russia. It is independent of political regimes. This strong characteristic of a centralized archival system was therefore maintained in Russia after 1993."*⁹

Nuanța autoarei este importantă, deoarece exportul/importul conceptului în celelalte țări comuniste, precum și durată de viață a acestui concept este legată și de tradițiile administrative specifice. Merită citate de asemenea și observațiile pertinente legate de avantajele și dezavantajele introducerii FAS:

"On the one hand, the state in such a system has a great opportunity to keep its own documentary heritage, with the commitment of the law and resources behind it, and with the benefit of concentrated materials affording a more global overview of collecting strengths and weaknesses [...].

On the other hand, the state can assert pressure upon those experts who decide upon the selection and retention of archival materials, and thereby control information about the past [...].

The centralization of archival administration also presents certain pressures and limitations on the network of archives in Russia. Centralization leads to a limitation in the number and type of archives. Until 1991, Russia had only one state archive for each region with responsibility for all types of documents and, as mentioned previously, districts had facilities for the temporary retention of records, but these were not considered permanent holdings of the districts [...].

*An important consequence of the centralization of archival management is that the resulting archival practice focuses attention on official records and runs the risk of limiting too much its consideration of the scope of activities to be documented. As a rule, state archival repositories hold relatively few private papers and audiovisual documents"*¹⁰.

Între anii 1919 și 1926 se produc o serie de modificări, tot mai multe categorii de documente fiind incluse în FAS¹¹. Ca urmare, definiția FAS pe teritoriul

---

⁹ O. Leontieva, *loc. cit.*

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ În final, sunt definite ca aparținând Fondului documente: "a). ale instituțiilor și întreprinderilor industriale, de credit și comerciale, naționalizate și municipalizate, din perioada premergătoare

URSS s-a lărgit, cuprinzând noi categorii de documente¹². De asemenea, evoluțiile interne au condus la politizarea accentuată, astfel că documentele puteau fi folosite în campaniile ideologice ale timpului și puteau constitui o sursă de informații compromițătoare:

*"During the 1930s, the gradual politicization of Soviet archives was accompanied by Stalinist centralization, resulting in 1938 in the entire state archival system being formally put under the control of the People's Commissariat of Internal Affairs. After that, Main Archival Administrations in Moscow and the republics were headed by ranking officers of the infamous ministry, with Captain of State Security I. Nikitinsky the first to head the federal administration"*¹³.

3. Exportul/Importul

Exportul/importul regimului politic de la Răsărit în România după cel de-al doilea război mondial a fost însoțit și de o serie de teorii și practici administrative. Printre acestea s-au aflat și unele concepte arhivistice, FAS fiind unul dintre ele.

FAS a apărut oficial în România în urma adoptării Decretului 353/1957¹⁴, în vederea "asigurării evidenței centralizate, a păstrării și folosirii în scopuri științifice și practice a materialelor documentare". Fondul se compunea din două clase mari de materiale documentare: cele create înainte de 23 August de organizațiile de stat și particulare și cele create după 23 August de către administrația de stat, aparatul

---

naționalizării sau municipalizării; b). ale tuturor instituțiilor din timpul Guvernului Provizoriu și a tuturor guvernelor și organizațiilor contrarevoluționare de pe teritoriul URSS, care au pretins să ia în mână lor puterea de stat; c). ale bisericilor, mănăstirilor, palatelor fostei familii imperiale și a conacelor naționalizate (materialele instituțiilor tuturor confesiunilor cultului religios au fost încorporate în FAS pe perioada până la separarea de stat a bisericii). Prin decretul Consiliului Comisarilor poporului al RSFSR din 1926, se hotărâște predarea în arhivele de stat a negativelor fotografiilor și filmelor de cinematograf, care prezentau importanță politico-socială și interes istoric-revoluționar. În 1932, acest decret s-a extins și asupra materialelor înregistrării fonetice. În 1941, în componența FAS al URSS au fost cuprinse atât materialele instituțiilor, organizațiilor și întreprinderilor științifice, culturale și tehnice, cât și ale organelor presei; d). ale oamenilor de stat și militanților sociali, ale personalităților în domeniul științei, tehnicii, literaturii și artei și a reprezentanților celor mai distinși ai muncii socialiste, intrate în proprietatea statului după regula stabilită. În FAS au fost încorporate monumentele scrise ale istoriei dreptului, artei, literaturii și felului de viață a popoarelor din URSS, materialele manuscrise, ilustrative și altele, emise de oricine ar fi, cu scopul precis de agitație și propagandă, ca și materialele documentare, aflate în păstrarea serviciilor de manuscrise, a depozitelor și a arhivelor, bibliotecilor, muzeelor și altor instituții" (BI, 1954, 3, p. 13-16).

¹² BI, 1954, 3, p. 16.

¹³ Serghei Iechelcic, *The Archives of Stalin's Time: Political Use, Symbolic Value, and the Missing Resolutions*, "Comma", 2002, 3-4, p. 86.

¹⁴ Decretul 353/16.07.1957 privind înființarea FAS al RPR, în B. Of., 19/26.07.1957, p. 1-3.

judiciar, organizațiile economice ale statului sau cooperatiste, organizațiile obștești, sindicale și culturale, personalități de stat și ale vieții publice.

"Fondul Arhivistic de Stat se compune din următoarele materiale documentare întocmite înainte de 23 August 1944 și după această dată:

A). Înainte de 23 August 1944, de către:

- a) organele și instituțiile de stat ce au existat în Țara Românească și Moldova până în anul 1859;
- b) organele și instituțiile de stat ce au existat în Transilvania până în anul 1918;
- c) organele statului român, precum și de către reprezentanțele diplomatice și consulare și de agențiile acestuia din străinătate;
- d) organele, unitățile, formațiunile, așezămintele și instituțiile militare (terestre, navale și aeriene);
- e) instituțiile, organizațiile, întreprinderile și firmele de stat sau concesionate, particulare sau cooperatiste (industriale, de transport, de construcții, financiare, de asigurări, comerciale, comunale și altele asemenea), ce au funcționat pe teritoriul țării noastre, precum și de filialele, reprezentanțele și agențiile lor din străinătate;
- f). societățile, instituțiile, organizațiile științifice, de învățământ, culturale, sportive, sanitare, de binefacere (academii, universități, institute, școli de orice grad, muzee, biblioteci, societăți și asociații de scriitori, artiști și compozitori, teatre, studiouri, spitale, azile și altele asemenea), precum și de redacțiile organelor de presă;
- g). oameni de știință, literatură și artă, precum și de tehnicieni, obținute de Arhivele Statului sau de alte instituții, prin donație sau cumpărare;
- h) membrii fostelor familii domnitoare, regenți și membrii guvernelor;
- i) partidele și organizațiile politice, precum și de alte organizații decât cele enumerate mai sus, cu excepția celor prevăzute la art. 11.

B). După 23 August 1944, de către:

- a) organul suprem al puterii de stat, organele administrației de stat, precum și de reprezentanțele diplomatice și consulare și de agențiile din străinătate ale statului;
- b) organele locale ale puterii și administrației de stat;
- c) instanțele judecătorești, fostul parchet și Procuratura Republicii Populare Române;
- d) organele, unitățile, formațiunile, așezămintele și instituțiile militare ale Ministerului Forțelor Armate și ale Ministerului Afacerilor Interne;
- e) instituțiile de stat, întreprinderile și organizațiile economice ale statului sau cooperatiste, organizațiile obștești și întreprinderile anexe ale acestora, precum și de societățile la care statul a avut participație sub orice formă;
- f) instituțiile și organizațiile științifice, de învățământ, culturale, sportive, sanitare și de binefacere (Academia Republicii Populare

Române, universitățile, institutele, școlile de orice grad, muzeele, bibliotecile, uniunile de scriitori, artiști și compozitori, teatrele, studiourile, asociațiile sportive, spitalele, azilele și altele asemenea) precum și de redacțiile organelor de presă;

g) organizațiile sindicale (Consiliul Central al Sindicatelor și comitetele centrale ale sindicatelor) și de orice organe sau unități subordonate acestora;

h) oamenii eminenți de stat și ai vieții publice din Republica Populară Română, oameni ai științei, tehnicii, literaturii și artei și de reprezentanții eminenți ai muncii socialiste obținute de Arhivele Statului sau de alte instituții prin donație sau cumpărare;

i) partidele și organizațiile politice;

j) orice alte organizații obștești, cu excepția celor prevăzute la art. 11.

Fondul Arhivistic de Stat se mai compune din:

a) materiale scriptice vechi de istorie, drept, literatură, artă și altele, privind știința, cultura și artele;

b) negative și pozitivele filmelor și fotografiilor, plăcile de patefon și diferite înregistrări fonice ce au importanță istorico-științifică;

c) manuscritele materialelor de afișaj (ale afișelor, manifestelor, chemărilor, proclamațiilor și ale altora asemenea) alcătuite în scop de agitație și propagandă, precum și câte două exemplare din asemenea materiale, multiplicare în orice fel (tipărite, litografiate, dactilografiate, sapirografiate etc.)."

Materialele documentare colecționate de biblioteci, muzee și alte instituții urmau să fie concentrate în Arhivele Statului, cu excepția celor aparținând Academiei Române, BCS și BCU. "Prin materiale documentare, în sensul prezentului decret, se înțeleg: documente originale, copii sau fotocopii, corespondență oficială și particulară, hărți, planuri, schițe, desene, stampe, manuscrite ale lucrărilor științifice, literare și artistice, memorii și jurnale, afișe, chemări, proclamații, sigilii de orice fel, negative și pozitive de fotografii și filme, materiale de înregistrări fonice și altele asemenea". Arhivele Statului au primit sarcina de a administra FAS, adică:

a). de a organiza, îndruma și controla evidența, păstrarea, completarea, prelucrarea tehnico-științifică și folosirea materialelor documentare ce fac parte din FAS;

b). de a elabora regulile de concentrare, sistematizare, păstrare, prelucrare tehnico-științifică și folosire a materialelor documentare ale FAS;

c). de a hotărî, în exclusivitate, asupra importanței științifice și practice a materialelor documentare ce fac parte din FAS.

Pe marginea acestor prevederi se cuvin făcute câteva observații.

a. În primul rând, este de subliniat faptul că **proiectul** introducerii conceputului de Fond Arhivistic de Stat a fost realizat **anterior** anului 1957. În

discuțiile purtate la nivelul conducerii Arhivelor Statului, apare "solicitarea" introducerii FAS încă din 1953¹⁵. Alte mărturii confirmă că "Ministerul Afacerilor Interne, încă din 1953, a inițiat un proiect de Decret pentru înființarea FAS al RPR, întocmit după experiența sovietică"¹⁶. În 1954, se manifesta chiar nemulțumirea față de întârzierea cu "aproape un an" a apariției Decretului-lege privind înființarea FAS¹⁷. Arhivele Statului au acționat având în vedere acest decret, astfel încât în 1955 s-au elaborat *Instrucțiuni pentru evidența materialelor documentare ale FAS al R.P.R.*¹⁸, chiar dacă statutul juridic al FAS nu era reglementat.

b. În al doilea rând, considerăm că trebuie analizate **motivele introducerii** acestui concept în arhivistica românească. Teza pe care vom încerca să o argumentăm în continuare este aceea că rațiunile adoptării conceptului de FAS țin de motivații profesionale, arhivistice, amalgamate insidios cu intenții și interese politice. Adoptarea FAS răspundea unor probleme ale prezentului, care prezent avea implicații din trecut și interese în viitor.

Un prim aspect legat de adoptarea FAS ține de "modelul de succes" oferit de Uniunea Sovietică în domeniul organizării arhivistice. Cum din 1949 România a fost aliniată în domeniul științei la teza superiorității științifice a URSS¹⁹, din punct de vedere profesional, arhivistic, nu s-ar fi putut găsi soluții mai bune în domeniul arhivistic decât cele propuse de sovietici²⁰. Pe de altă parte, introducerea FAS era o încercare de sincronizare a politicii arhivistice cu regimul general politico-juridic al socialismului; acesta fiind la rândul său de sorginte sovietică, era plauzibil ca soluția FAS să fie într-adevăr un răspuns corect la niște nevoi obiective. În momentul în care proprietatea privată se restrânsese la dimensiuni modeste, singurul proprietar de amploare al documentelor fiind Statul, instituția Arhivelor Statului se ocupa de documentele proprietate de stat (care alcătuiesc FAS), adică de aproape **toate documentele create** – aspect devenit firesc și normal. Astfel, prin Decretul

¹⁵ BI, 1953, 1, p. 52.

¹⁶ *Arhivele înfruntând vremurile. Mărturii documentare* (coord. C. M. Lungu), București, 2006, doc. 189, p. 366.

¹⁷ *Ibidem*, doc. 184, p. 358.

¹⁸ BI, 1955, 5, p. 46-63. În *Instrucțiunile pentru întocmirea și ținerea evidenței materialelor documentare din fondul arhivistic de stat al RPR*, 1965, se amintesc *Instrucțiunile nr 1700 din 14 mai 1954 pentru evidența materialelor documentare ale FAS*, care, după Monica Vlaicu (*Arhivele Statului Sibiu, în 120 de ani de arhivă publică în Transilvania*, Sibiu, 1996, p. 41), a și fost aplicat ca atare. Practic, Arhivele Statului au elaborat documente bazându-se pe înființarea FAS, care legal s-a produs abia în 1957!

¹⁹ Nicoleta Ionescu-Gură, *Stalinizarea României*, București, 2005, p. 461.

²⁰ Vezi, în acest sens, și M. Vlaicu, *op. cit.*, p. 39; *Arhivele înfruntând vremurile*, p. 351.

353/1957, Arhivele Statului devin "administrator" al FAS, proprietatea documentelor aparținând "întregului popor"²¹.

Cum centralismul era unul dintre principiile esențiale ale sistemului, trebuia să existe o instituție care să administreze în condiții de monopol documentele la nivelul întregului stat. Or, în schema instituțională a României populare nimeni altcineva, cu excepția Arhivelor Statului, nu mai avea expertiză în administrarea documentelor curente și semicurente²². Extinderea, față de legislația de până atunci, a competențelor Arhivelor Statului, în sensul "administrării unice" și al "îndrumării centralizate a muncii de arhivă", concepte derivând din logica FAS, erau perfect adaptate noului regim și logicii sale instituționale²³.

Privind evoluția legislației arhivistice românești, "administrarea unică", atribuirea în mod exclusiv către Arhive a sarcinii de supraveghere a păstrării materialului documentar era o dorință veche a arhiviștilor. Gândindu-ne la cele spuse anterior de Olga Leontieva, am putea considera că acest centralism arhivistic s-a așezat și pe un anume centralism administrativ al Statului român. Distrugerile de documente din perioada interbelică, datorită lipsei unei legislații coerente și a lipsei de autoritate a Arhivelor Statului, au fost o frustrare permanentă pentru arhiviști²⁴. În cadrul regimului totalitar (care, prin logica lui pretins demiurgică, de remodelare a societății, impunea politici pe scară largă și o aplicare a lor în regim semicazon), își puteau găsi împlinirea anumite deziderate profesionale, care în regimul democratic ar fi întâmpinat numeroase piedici și care poate nu s-ar fi împlinit din cauza nevoii de protejare a intereselor individuale, drepturilor comunitare, lipsei unui sprijin politic concret, unei diversități de interese etc.²⁵. În această logică, poate nu cu cea mai

²¹ După Constatin Timaru (*Aspecte actuale ale problemei arhivelor din RPR*, "Revista Arhivelor", 1958, 1, p. 7), "toate actele documentare [sic!] care s-au produs și se produc în activitatea multiplă a vieții noastre de stat [...] sunt considerate proprietatea întregului popor".

²² Probabil din dublul motiv al dispariției corpului de funcționari publici profesioniști și al ascederii "clasei muncitoare" în posturi administrative, administrarea documentelor curente și semicurente era defectuoasă (a se vedea și BI, 1959, 11, p. 92). Acest fapt se poate constata și din trendul crescător al implicării Arhivelor Statului în activitatea de registratură și administrare a documentelor: în 1925, nici măcar nu se concepea o astfel de implicare/asistență; în prima perioadă a anilor 1950, legislația impune un control asupra "arhivelor întreprinderilor"; în anul 1959, se elaborau instrucțiuni privind organizarea și funcționarea registraturii (BI, 1959, 11, p. 58, deși, trebuie precizat, în 1951 se vorbea deja despre sarcina de "elaborare a instrucțiunilor necesare pentru organizarea registraturilor", a se vedea *Arhivele înfruntând vremurile*, p. 338); prin Decretul 472/1971, se finalizează implicarea Arhivelor Statului în toate etapele ciclului de viață al documentelor, de la crearea lor și până la distrugerea/transferul ca arhive istorice.

²³ Nu ne-am referit aici la rolul Arhivelor Statului în protecția documentelor cu valoare istorică din depozitele sale, deoarece aceasta este o funcție de la sine înțeleasă a instituției, indiferent de regimul politic.

²⁴ A se vedea A. Sacerdoțeanu, *Arhivistica*, București, 1970, p. 88 ș. u.

²⁵ O dovadă în acest sens considerăm a fi poziția delegației românești la al treilea Congres Internațional al Arhivelor, Florența, 25-29 septembrie 1956, unde atitudinea arhiviștilor români împotriva proprietății private a fost poate mai virulentă decât punctul de vedere al arhiviștilor

democratică abordare, la fel cum de altfel s-a petrecut și în zona culturală în anii 1950²⁶, autoritatea absolută impusă a permis însă desfășurarea unor activități la scară amplă, prin preluări de arhive, prelucrarea lor și valorificarea informațiilor din documente. Existența FAS a permis în anii ce au urmat difuzarea și aplicarea unor norme și metodologii de lucru unitare²⁷, care au asigurat o "raționalizare"²⁸, o modernizare a practicii arhivistice, fapt ce constituia, cum spuneam, un deziderat profesional încă din perioada interbelică.

Adoptarea FAS a răspuns și unor nevoi concrete, generate de administrarea trecutului, în condițiile existente în societate în anii '50. Ca principiu general, nevoia existenței Arhivelor de stat devine imperioasă în momentul apariției unor modificări de regim politic sau social, atunci când structuri instituționale își încetează activitatea, fiind înlocuite cu altele. În acele momente, apar brusc mari cantități de documente care nu mai prezintă importanță curentă și interesul social cere o instituție care să se ocupe de aceste documente. Dacă respectiva instituție a Arhivelor de Stat nu există, ea este înființată²⁹, iar dacă instituția există, atunci ea este însărcinată să se ocupe de documentele moștenite de la "fostul regim", indiferent care ar fi fost acela. În cazul concret al României anilor 1948-1950, existau atât structuri, de stat sau private, care își încetaseră activitatea și arhivele lor erau abandonate, cât și organizații care își continuau activitatea, dar noul curs politic și social făcea inutilă referința la documentele trecute. După 1948, arată Ioan Drăgan, "[...] mii de arhive

---

sovietici înșiși: "deși dreptul de proprietate, în cazul arhivelor private, este respectat, a spus vorbitorul [n. n., delegatul URSS] trebuie să luptăm să educăm cetățenii [s. n.] ca să depună arhivele lor la Arhivele Statului" (BI, 1956, 6, p. 11); "s-a arătat că în România problema arhivelor private și în special cele de familie a preocupat pe arhiviști de mult timp și că aceștia au luptat necontenit pentru a le aduce în depozitele Arhivelor Statului [s. n.]. Nu întotdeauna eforturile lor au avut rezultate pozitive, datorită neînțelegerii familiilor deținătoare [s. n.] de acest fel de valori istorice, căci pe de o parte nu înțelegeau importanța lor documentară [s. n.], iar pe de altă parte le țineau ascunse [s. n.], temându-se ca nu cumva ochiul cercetătorului să scoată la iveală petele negre din trecutul familiilor boierești [s. n.]. [...] Arhivele private, atâta timp cât nu sunt inventariate și sub controlul Arhivelor Statului, pot fi ușor ascunse sau chiar distruse" (*Ibidem*, p. 11-12).

²⁶ Prin HCM 661/22.04.1955 și regulamentul privind păstrarea și folosirea monumentelor de cultură, se deschide posibilitatea protecției mai eficiente a monumentelor istorice, dar de multe ori prin încălcarea dreptului la proprietate. Din punct de vedere al statului, este un interes legitim, din punct de vedere al persoanei, mai puțin...

²⁷ Aspect care are atât implicații pozitive, cât și negative, prin "monopolizarea" științei arhivistice. De pildă, monopolizarea dreptului de a stabili valoarea de păstrare a documentelor implică reținerea, în perspectivă istorică, doar a acelor documente considerate reprezentative de către o grupă profesională, formată dintr-o anumită perspectivă, în timp ce viziuni alternative nu sunt permise. Istoria, așadar, devine modelată exclusiv după perspectivele lucrătorilor din Arhivele Statului...

²⁸ Martyn Rady, *Transylvanian Libraries and Archives in Contemporary Romania*, "Journal of the Society of Archivists", 12 (1991), 2, p. 124.

²⁹ A se vedea, ca și cazuri relevante, Franța, Principatele Române după Regulamentele Organice, Statele Unite etc.

s-au aflat fără stăpân, concentrate în instituții de stat sau comunale incapabile să le gestioneze. Dezordinea și distrugerile au afectat, în consecință, întreprinderile și instituțiile care și-au continuat activitatea lor devenind proprietate de stat"³⁰. Într-un raport din 1951, se recunoștea că "pe teren se distrug fără încetare arhivele ce se află la instituțiile și întreprinderile de stat și în general oriunde se găsesc arhive"³¹. Or, în România acelor ani, s-a considerat că un concept atotcuprinzător, precum FAS, ar asigura o mai bună administrare și o mai bună îndeplinire a activității arhivistice, permițând salvarea unor fonduri întregi de distrugeri; practic, Statul își asuma astfel, prin Arhivele Statului, sarcina protejării a tot ceea ce putea fi numit arhivă. În 1957, se menționa "necesitatea apariției grabnice a decretului [n. n., 353] pentru sporirea autorității arhivelor și respectarea instrucțiunilor de către instituții și întreprinderi"³²; se accentua necesitatea "creării FAS spre a aduna toate materialele arhivistice de la instituții, asigurându-se păstrarea, ordonarea și folosirea lor"³³. Odată cu înființarea FAS, "pentru Arhivele Statului obiectivul esențial era îndrumarea și organizarea lor [n. n. a arhivelor] pe întregul cuprins al țării, pentru ca nici un document să nu fie supus pericolului de distrugere. Această legislație asigură o anumită protecție documentelor arhivistice pentru că obliga instituțiile și întreprinderile de orice fel să prelucreze fondurile arhivistice create [...] O privire peste cantitatea de arhivă adunată de-a lungul deceniilor în depozitele noastre arată că preluările masive, indiferent de nivelul de organizare al [sic!] documentelor, sunt rezultatul protecției amintite"³⁴.

Deși incontestabil ca rezultate, interesul statului în promovarea FAS, pentru punerea sub protecție a arhivelor poate să fi avut și rațiuni politice. Desigur, nu s-a procedat ca în timpul Revoluției Franceze: "Toate documentele vechi cu scriere gotică sunt, probabil, acolo ca și oriunde altundeva, doar titluri legale ale feudalismului, ale supunerii săracilor de către bogați; ele puteau, prin urmare, să fie arse fără ezitare"³⁵, ceea ce este un fapt demn de laudă. S-au făcut eforturi pentru salvarea documentelor, neascunzându-se însă potențialul politic al acestora. "Prin strângerea lor [...] se completează [...] informația istorică acolo unde clasa

³⁰ Ioan Drăgan, *Les Archives de Transylvanie entre Identité et Souveraineté Nationales*, "Comma", 2004, 3-4, p. 79; *ibidem*, p. 80: "Noile instituții de Arhivă au venit să contribuie la salvagardarea arhivelor amenințate". A se vedea, de asemenea, Gh. Titileanu, *Arhivele Statului la 140 de ani*, "Revista Arhivelor", 1971, 2, p. 271.

³¹ *Arhivele înfruntând vremurile*, p. 346.

³² BI, 1957, 8, p. 47.

³³ *Ibidem*, p. 46.

³⁴ Ștefan Hurmuzache, *Protecția Fondului arhivistic național – istorie și actualitate*, "Hrisovul", serie nouă, I (1995), p. 24. Rămâne deschis cercetărilor ulterioare să stabilească dacă prezența Arhivelor sub tutela Ministerului de Interne a asigurat, așa cum se afirmă (*ibidem*, p. 22; *Arhivele înfruntând vremurile*, p. 364), a garanție logistică superioară, care a contribuit astfel la salvarea patrimoniului arhivistic.

³⁵ Ernst Posner, *Some Aspects of Archival Development since the French Revolution*, în *A modern archives Reader. Basic Readings on Archival Theory and Practice*, Washington, 1984, p. 5.

dominantă dorea să planeze necunoașterea"; "de aici poate rezulta clar și originea uzurii clasei exploatate prin dobânzi exagerate"; "jocul făcut de oamenii politici apare în nuda lui realitate"; sunt "documente politice care interesează foarte mult contemporaneitatea"³⁶ – iată tot atâtea situații în care documentele de arhivă puteau fi potențiale surse pentru "scopuri speciale"³⁷.

Că au existat, pe lângă interesul arhiviștilor, și alte rațiuni superioare în protecția arhivelor poate fi susținut și de alte două aspecte. În primul rând, înființarea FAS s-a produs la cel puțin 4 ani de la elaborarea decretului, deci după 4 ani față de momentul în care arhiviștii au încercat să dea o soluție pentru protejarea documentelor; dacă protecția ar fi fost interesul fundamental al Statului, s-ar fi acționat mai repede. În plus, că nu protecția în sine a informației istorice a fost rațiunea statului comunist este demonstrată de o situație semnalată de Ștefan Hurmuzache. Acesta, într-un articol din 1995, remarcă faptul că în 1954 România a semnat *Convenția pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat* de la Haga³⁸, care includea arhivele (instituția și materialele documentare) ca bunuri culturale protejate; depozitele de arhivă urmau să fie marcate distinct, prin scutul albastru, iar bunurile culturale urmau să fie înscrise în *Registrul internațional al bunurilor culturale sub protecție specială*. Autorul arată însă că: "în legislația românească privind arhivele [n. n., din acea perioadă] nu se face nici un fel de mențiune cu privire la acest instrument juridic internațional"³⁹. În măsura în care protejarea patrimoniului arhivist ar fi fost unul din scopurile fundamentale, opinăm că folosirea tuturor instrumentelor juridice ar fi fost un gest elementar⁴⁰.

Conotațiile politice insidioase ale FAS pot fi identificate și în procesul valorificării documentelor. Regimul politic practica cenzura informațională; ca urmare, era normal ca accesul la documente să fie controlat de o autoritate sigură – de o singură autoritate –, atât în vederea protejării unor informații "delicate" din trecut, cât și pentru a controla (re)scrierea pe viitor a istoriei în conformitate cu preceptele ideologice ale vremii. Desigur, oficial, și în România⁴¹, ca și în URSS⁴²,

³⁶ *Arhivele înfruntând vremurile*, p. 344-345.

³⁷ În Hotărârea 472/1951, art. 4, lit. f, se preciza că documentele de arhivă pot fi folosite "în scopuri speciale [...] potrivit criteriilor ce se vor stabili de Ministerul Afacerilor Interne".

³⁸ A se vedea textul convenției în <http://unesdoc.unesco.org/images/0008/000824/082464mb.pdf>.

³⁹ Hurmuzache, *op. cit.*, p. 23.

⁴⁰ Desigur, faptul că nici în prezent, în anul 2008, nu este permisă instalarea scutului albastru pe clădirile Arhivelor este o dovadă a modului "specific" în care este concepută în România protecția patrimoniului arhivist...

⁴¹ "Se înființează FAS al RPR, în vederea asigurării evidenței centralizate, a păstrării și folosirii în scopuri științifice și practice a materialelor documentare" (Decretul 353/16.07.1957, art. 1).

⁴² "Prin aceasta s-au creat celor ce muncesc condițiuni excepționale [sic!] de prielnice pentru cercetarea istorico-științifică și pentru folosirea practică a materialelor documentare" (BI, 1954, 3, p. 14).

FAS trebuia să răspundă nevoilor științei⁴³, asigurând un acces mai larg al cercetătorilor la documentele istorice. În realitate, putem bănuî tocmai scopuri de **restricționare a accesului** la documente, fiind caracteristică regimurilor totalitare realitatea descrisă de cuvintele lui George Orwell⁴⁴ ("Cine controlează trecutul, controlează viitorul; cine controlează prezentul, controlează trecutul")⁴⁵. Un exemplu tipic îl constituie controlul instaurat în biblioteci, interzicerea sau chiar distrugerea unor publicații etc.⁴⁶. Într-o arhivă însă, depistarea tuturor documentelor inoportune politic era practic imposibil de realizat, iar soluția a fost cenzura *in situ*. Astfel, în URSS, Arhivele au fost până în anul 1938 în subordinea Departamentului Instrucțiunii Publice, fiind trecute apoi, după cum se menționa anterior, în subordinea NKVD⁴⁷, cu scop evident de control al accesului. În România, în anul 1951, Arhivele trec de la Ministerul Învățământului Public la Ministerul Afacerilor Interne⁴⁸, iar angajații au fost avertizați: "De la data când Arhivele Statului au trecut la M.A.I., documentele păstrate de ele sunt considerate documente secrete de stat. Ele vor fi păstrate cu toată grija, pentru a nu lăsa dușmanului puțința de a pătrunde aici, să sustragă sau să distrugă ce l-ar interesa"⁴⁹. La fel, în *Regulamentul pentru funcționarea sălilor de studiu ale Arhivelor Statului* din 1955, se preciza: "Spiritul de vigilență politică trebuie să fie foarte viu atunci când materialele documentare se pun

⁴³ Pentru această caracteristică a mitologiei regimului, a se vedea L. Boia, *Mitologia științifică a comunismului*, București, 1999, *passim*.

⁴⁴ George Orwell, 1984, p. 46, Coradella Collegiate Bookshelf Editions, în <http://collegebookshelf.net>.

⁴⁵ Pentru o perspectivă asemănătoare, a se vedea Magia Ghetu, *Battling Isolations: A Survey of the Romanian National Archives from its Roots to its Past*, "Comma", 2004, 3-4, p. 136-137. A se vedea și M. Vlaicu, *op. cit.*, p. 40.

⁴⁶ Nicoleta Gură, *op. cit.*, p. 443, 450.

⁴⁷ BI, 1954, 3, p. 14. Rămâne de cercetat în ce măsură această modificare este sau nu legată de marea represiune stalinistă din acel an.

⁴⁸ HCM 60/25.01.1951. Motivarea în epocă a fost că "Această trecere [la M.A.I.] a fost făcută pe de o parte pentru că Arhivele Statului țin de Ministerul de Interne în URSS, în Republica Cehoslovacă, în Republica Polonă, R.P. Bulgară, iar pe de altă parte pentru că Ministerul Învățământului nu putea să răspundă sarcinilor ce se impuneau Arhivelor Statului pentru lichidarea rămănerii în urmă a acestui sector de munca (*Arhivele înfruntând vremurile*, p. 364). În plus, pe lângă argumentul neobișnuit că "și în multe țări capitaliste [...] Arhivele de Stat țin de Ministerul de Interne", se preciza: "chiar în țara noastră, de la înființare (1831) până în 1862 Arhivele Statului au ținut de Ministerul de Interne" (*loc. cit.*). Rămânem însă perfect convinși că motivația trecerii Arhivelor Statului la M.A.I. în 1951 nu a avut nimic de-a face cu acest istoric al instituției...

⁴⁹ Apud I. Drăgan, *Arhivele Statului din Cluj (1920-1995). 75 de ani în serviciul științei istorice*, în *Din istoria Arhivelor ardelen. 75 de ani de la înființarea Arhivelor Statului Cluj*, Cluj-Napoca, 1995, p. 16. În același sens, cunoscând astăzi fragmente din activitatea Ministerului Afacerilor Interne din anii '50, apare de-a dreptul ironică nota lui A. Sacerdoțeanu: "Nu putem spune că nu am observat reacționari printre noi. Cât am fost la M[inisterul] I[nstrucțiunii] P[ublice] am fost lipsiți de orice îndrumare, de orice lămurire sau contact cu persoane mai ridicate ideologic. De la trecerea la M.A.I. acest contact, mai ales din iunie înainte, este aproape permanent și efectul lămuririlor se simte din plin" (*Arhivele înfruntând vremurile*, p. 356).

la dispoziție, pentru ca acestea să nu fie întrebuițate în scopuri dușmănoase, antistatale"⁵⁰.

În fine, tot ca proiecție a politicii arhivistice cu implicații prezente și viitoare îl reprezintă mecanismul de "expertizare" (evaluare) a documentelor din FAS. Așa cum arătam, prin art. 12 din Decretul 353, DGAS are drept exclusiv de a hotărî asupra importanței științifice și practice a materialelor documentare ale FAS. Dată fiind realitatea concretă a momentului, în care oricine se pare că decidea ce este necesar și ce nu, măsura poate fi salutară, asigurând o expertiză profesională în identificarea și păstrarea materialelor documentare cu valoare arhivistică. Însă, și aici, exista un aspect politic ascuns, nemanifest. Din moment ce exclusiv un grup de profesioniști – care, fiind strict identificabili, pot fi controlați prin formare profesională și prin instrucțiuni de lucru – au atribuția monopolistă de a stabili care documente rămân pentru viitor⁵¹, este clar că istoria epocii se va scrie doar într-un anumit fel, adică prin prisma acelor documente selectate. Arhivistul canadian Terry Cook remarcă:

"in the former Soviet Union [...] provenance was undermined by the establishment of one state fonds and archival records attained value solely by the degree to which they reflected the «official» view of history".

Citând-o mai departe pe Patricia Kennedy Grimsted⁵², arhivistul canadian arăta:

"From the 1930s on [...] archivists [n. n., in USSR] had «to emphasize Marxist-Leninist conceptions of history and to demonstrate the ingredients of class struggle and the victory of the toiling masses. Archivists were fired for preparing 'objective' or purely factual descriptions of materials, rather than showing how a given group of documents portrayed struggle against the ruling

---

⁵⁰ Pe de altă parte, exista un interes în folosirea politică a arhivelor, prin "demascarea" burghezilor și moșierilor, în baza descoperirilor ce se puteau face în arhivele preluate de la aceștia (*Ibidem*, p. 345).

⁵¹ Acest sistem de decizie tip monopol este o caracteristică a regimurilor totalitare. V. Tismăneanu susținea că "ostilitatea față de orice nucleu de gândire independentă este desigur o caracteristică a totalitarismului. Trebuie abolit însuși principiul alterității pentru a obține un control perfect asupra minții, ceea ce reprezintă esența logicii totalitare a dominației. Nici un centru (real sau potențial) de disidență sau de pluralism nu poate fi îngăduit" (Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, Iași, 2005, p. 247).

⁵² *Archives and Manuscript Repositories in the USSR: Moscow and Leningrad*, Princeton, 1972, pp. 23-60 și *Intellectual Access and Descriptive Standards for Post-Soviet Archives: What Is to be Done?*, Princeton, 1992, p. 9-23.

class. Archival documents not pertaining to party themes were simply not described or their inherent nature and provenance not recorded"⁵³.

Chiar dacă nu cunoaștem cazuri de sancțiuni din motive politic-profesionale ale arhiviștilor în România, fenomenul politizării deciziilor de evaluare/expertizare a existat:

"4. DGAS și serviciile regionale ale Arhivelor Statului au dreptul exclusiv de a hotărî asupra importanței politice, științifice sau practice a materialelor documentare și de a aproba înlăturarea celor nefolositoare [...];

12. În aprecierea sa, comisia de expertiză va ține seama de importanța politică sau științifică a materialelor documentare. [...]

15. Comisiile de expertiză [...] sunt obligate să păstreze permanent următoarele categorii de materiale documentare:

a). Toate documentele care privesc istoricul organizației respective, de la înființarea sa, cele care oglindesc părțile esențiale ale activității lor pentru construirea socialismului, precum și cele care subliniază condițiile de bază ale muncii și felului de viață a lucrătorilor în ramurile respective ale economiei naționale;

b). Cele care au importanță politică, științifică și cele care se referă la crize economice și la relații culturale și comerciale cu străinătatea;

c). Cele care au importanță practică pentru munca organizațiilor socialiste respective;

d). Cele care oglindesc constituirea gospodăriilor agricole de stat și a gospodăriilor colective, activitatea acestora și felul de viață al colectivităților"⁵⁴.

În concluzia acestei secțiuni dedicate motivelor pentru care FAS a fost adoptat în România și a efectelor sale, opinăm că un răspuns în alb sau negru este dificil de dat. FAS a fost un import sovietic, care a încercat să satisfacă niște nevoi ale arhivisticii anilor '50, meritul cert constând în salvarea de la distrugere a unei cantități însemnate de material arhivistic. Desigur, este greu de stabilit astăzi ce procent a fost salvat de la distrugere, dar probabil că fără autoritatea dată de Ministerul de Interne și de legea care statua conceptul cadru al FAS nu ar fi fost salvate nici acestea. În egală măsură, a reprezentat un salt spre modernizarea profesională, chiar dacă uneori forțată. Pe de altă parte, nu trebuie uitat că exact aceleași elemente (conceptul de inspirație sovietică și Ministerul de Interne) au jucat și un anumit rol politico-ideologic, în controlul documentelor și într-o "cenzură"

⁵³ Terry Cook, *What is Past is Prologue: A History of Archival Ideas Since 1898, and the Future Paradigm Shift*, "Archivaria", Spring 1997.

⁵⁴ Instrucțiuni nr. 3813 din 27.12.1961 pentru expertizarea materialelor documentare, București, 1962.

istoriografică. Acest rol, pe de altă parte, nu trebuie nici el absolutizat, deoarece între litera de lege și practică putem bănuî discrepanțe...

c. În fine, în al treilea rând considerăm că trebuie abordată și o problemă de **natură tehnică**. FAS reprezintă un concept politico-administrativ, preluat dintr-un jargon consacrat. Efectul este o folosire inadecvată a conceptului de "fond"⁵⁵. Un fond arhivistic este "ansamblul de documente produse sau primite de un creator în decursul activității sale"; or, dacă există un FAS, rezultă că ne aflăm în fața unui singur fond arhivistic, al Statului, iar toți ceilalți creatori mai mici nu sunt altceva decât părți structurale ale marelui creator – Statul, care produc subfonduri arhivistice⁵⁶! O altă eroare conceptuală este și cea implicată în definiția documentelor aparținătoare FAS:

URSS	RPR — 1957
actele puterii de stat, <i>correspondența oficială și particulară, planurile, schițele, desenele, manuscrisele operelor științifice și artistice, a memoriilor și a jurnalelor zilnice, placardele, manifestele, proclamațiile, negativele și pozitivele fotografiilor și filmelor de cinematograf, materialele înregistrărilor fonetice</i>	documente originale, copii sau fotocopii, <i>correspondență oficială și particulară, hărți, planuri, schițe, desene, stampe, manuscrise ale lucrărilor științifice, literare și artistice, memorii și jurnale, afișe, chemări, proclamații, sigilii de orice fel, negative și pozitive de fotografii și filme, materiale de înregistrări fonice și altele asemenea</i>

După cum se poate constata din tabelul de mai sus (cu italic sunt marcate părțile identice), în definiția românească s-au adăugat o serie de elemente, dintre care unele nu respectă însă logica generală a definiției sovietice: primele elemente

⁵⁵ Unii arhiviști occidentali au înțeles de altfel FAS ca un singur fond arhivistic integrator, interpretându-l ca pe o abordare maximalistă a conceptului de fond (a se vedea T. Cook, *op. cit.* și mai ales Michel Duchein, *Le respect des fonds en archivistique. Principes théoriques et problèmes pratiques*, în *Etudes d'archivistique (1957–1992)*, Paris, 1992, p. 16), în ciuda unor materiale apărute care indicau contrariul (a se vedea, de pildă, G. Belov, *Nouveau statut du fonds des archives d'état de l'URSS*, în *Mélanges offerts pas ses confrères étrangers à Charles Braibant*, Bruxelles, 1959, p. 45).

⁵⁶ La rigoare, poziția nu este neapărat absurdă, ea este în practică sau în dezbateri (a se vedea, de pildă, Terry Eastwood, *Putting the Parts of the Whole Together: Systematic Arrangement of Archives*, "Archivaria", 50 (199), p. 99). Problema este că nu am constatat ca acest aspect să fi fost intenționat. De altfel, acest conflict terminologic este comun tuturor țărilor fost comuniste, care au avut "Fond Arhivistic de Stat", după model sovietic; sensul exact al termenului "Fond Arhivistic de Stat" pare a fi mai degrabă acela de "patrimoniu arhivistic". Considerăm însă ca eronată folosirea în context profesional a unui termen care are semnificații clare, cu alte semnificații, de natură general-administrativă. De remarcat că actuala Lege a arhivelor din Rusia a renunțat la acest concept în favoarea unuia mai apropiat ideii de "patrimoniu".

enumerate se referă la forma de transmitere a documentelor (original sau copie) în timp ce restul definiției face referire la genuri de documente.

4. Inovația românească

Următoarea etapă în istoricul FAS în România este reprezentată de modificarea conținutului acestuia în 1971. Actul normativ care a consfințit modificările – Decretul 472/1971⁵⁷ – este, în opinia noastră, una din reușitele sinteze arhivistice românești. Acest lucru nu semnifică însă faptul că ar fi și un model de urmat în litera sau în spiritul său sau că și-ar fi depășit momentul istoric al întocmirii lui, după cum vom vedea în continuare. Însă considerăm că este un produs metodologic arhivistic încheiat, care se integrează în logica generală, socială, economică și politică a epocii care l-a generat, o sinteză arhivistică rezultată din eforturile profesionale ale generației 1950-1970.

Decretul aduce o serie de modificări importante în sensul subiectului de față. Prin art. 1, "documentele create în decursul vremii de organele de stat, de alte organizații socialiste, de celelalte organizații sau de persoanele fizice care au îndeplinit funcții sau misiuni de răspundere în stat sau au avut un rol deosebit în viața politică, socială, economică, științifică, culturală sau artistică a țării, constituie izvor de cunoaștere a istoriei patriei, a dezvoltării politice, economice, sociale și culturale a țării, a luptei poporului român pentru cucerirea și apărarea libertății naționale și sociale, a eforturilor depuse pentru edificarea societății socialiste. Aceste documente, oricare ar fi deținătorul lor, sunt bunuri de interes național cărora statul le acordă, în condițiile prezentului decret, protecție specială și alcătuiesc Fondul Arhivistic Național al Republicii Socialiste România".

În noul concept, se tinde spre o centralizare și mai puternică a evidenței documentelor. Astfel, culele și organizațiile pot păstra documentele proprii, dar sunt obligate să le declare și să le depună pe cele de altă proveniență⁵⁸, iar cei care aduc în țară copii după documente din străinătate trebuie să depună o copie la Arhivele Statului. Pe de altă parte, se lărgeste sfera celor care pot deține arhive istorice, incluzând, pe lângă Biblioteca Academiei, BCU și BCS, și muzee, lista rămânând deschisă unor precizări ulterioare.

Prin decret, se asigură o mai bună protecție juridică a documentelor din FAN împotriva înstrăinării sau scoaterii peste graniță: "Autorizarea prevăzută [n. n., pentru scoaterea peste graniță] [...] se eliberează, pentru documentele proprietate personală, de către DGAS, iar pentru documentele din fondul organizațiilor socialiste și celorlalte organizații, de către organul central în subordinea căruia se afla organizația respectivă".

⁵⁷ Publicat în B.Of. 164/30.12.1971.

⁵⁸ De remarcat că proveniența documentelor nu acoperă regimul proprietății; astfel, dacă o organizație (biserica, de pildă) avea documente cumpărate/donate etc., acestea erau de altă proveniență și ar fi trebuit depuse la Arhivele Statului.

O altă diferență față de vechiul FAS constă și în noua structură de atribuții ale Arhivelor Statului. În primul rând, Arhivele nu mai dețin monopolul coordonării și controlului arhivistic decât asupra documentelor pe suport clasic, pentru documente specifice activitatea fiind împărțită cu Arhiva Națională de Filme, respectiv Comitetul de Stat al Radioteleviziunii Române. Fiind conștienți de particularitățile diferitelor domenii de activitate, inițiatorii decretului au prevăzut înființarea unei Comisii științifice, formată din reprezentanți ai creatorilor de documente la nivel central, asigurând astfel un caracter unitar și specializat pentru activitatea arhivistică.

Legat de modificările produse în 1971, remarcăm că **FAN era**, în momentul apariției sale, **un produs specific românesc**. Fostele state socialiste au păstrat FAS, cu definiția de rigoare, dar numai în România a existat un FAN, care să includă "atât documentele proprietate de stat, cât și celelalte documente create și deținute de organizațiile obștești, cultele religioase, precum și de persoanele fizice". Relevând situația de control asupra arhivelor pe teritoriul României, FAN cuprinde, după definiție, doar documentele "cu caracter istoric sau documentar", față de vechiul FAS, care îngloba documentele în funcție de importanța creatorului, urmând ca evaluarea lor să se producă ulterior. Dacă în Decretul 373 se delimita un set de creatori care produceau documente aparținând FAS, dintre care se selecționau cele permanente, după Decretul 472 FAN era constituit din documentele pe care Arhivele Statului le considerau permanente și urmau să fie preluate de la o gamă practic nelimitată de creatori. Aparent, soluția aleasă marchează o limitare a competențelor Arhivelor Statului, care trebuie să se concentreze doar pe documentele cu caracter permanent, în timp ce responsabilitatea pentru administrarea arhivelor curente și semi-curente (intermediare) revine organizațiilor creatoare de documente (este adevărat, sub controlul și îndrumarea Arhivelor Statului). În realitate, după cum se susținea și în preambulul Decretului, FAN are sens mai larg decât FAS, cuprinzând "atât documentele proprietate de stat, cât și celelalte documente create și deținute de organizațiile obștești, cultele religioase, precum și de persoanele fizice". Se tindea așadar la o cuprindere mai largă a întregii producții documentare de pe teritoriul României, o adevărată "arhivă totală" a României⁵⁹.

Așadar, se poate constata promovarea mult mai accentuată a **interesului Statului** în defavoarea **interesului privat**. "Apartenența documentelor la FAN este determinată numai de valoarea și importanța lor științifică și practică, și nu de creatorul sau deținătorul lor"⁶⁰. Din acest punct de vedere, Decretul 353/1957 are

---

⁵⁹ Opinia nu este împărțită de Al. Duță care, străbătut de o perspectivă teleologică, apreciază că FAS ar fi fost o denumire de circumstanță, ca ulterior să se ajungă la adevăratul concept arhivistic, FAN (Alexandru Duță, *Considerații privind definirea Fondului Arhivistic Național*, în *DJAN Bacău – semicentenar. Sesiunea științifică de la Slănic Moldova*, 24–25 mai 2001, București, 2001, p. 21).

⁶⁰ *Dicționar al științelor speciale ale istoriei*, București, 1982, p. 122, sub voce FAN.

nuanțe mai democratice decât cel din 1971. Până în 1971, de pildă, nu se punea problema depunerii documentelor istorice de la culte, cum nu se punea nici problema depunerii în interesul "Statului" a copiilor după documentele obținute din cercetarea în afara țării, pe bani proprii. Ștefan Hurmuzache admitea, cu diplomatie, faptul că "unele prevederi ale articolelor 22, 26 și 28 referitoare la termenele de declarare a documentelor pe care le dețineau cultele, persoanele fizice ce aveau documente cu caracter istoric sau documentar și persoanele fizice care aduseseră în urma cercetărilor și cheltuielilor personale în străinătate copii de pe documente au creat multe obstacole în calea bunelor raporturi cu instituția noastră, a încrederii în misiunea de protejare a acestor bunuri mobile, cu caracter științific, cultural și juridic⁶¹. Desigur, într-o viziune integratoare, ideea Decretului poate părea generoasă, aceea de a asigura punerea în comun și schimbul unor informații pentru istoria României, la nivel național; dar acest lucru era impus de Stat indiferent de părerea și voința celui care, prin eforturi proprii (cercetări, cheltuieli etc.) a descoperit, copiat și adus în țară diverse documente importante⁶².

Acest concept național-integrator nu este, la fel ca și în cazul FAS, neapărat o operă strict arhivistică. Nu știm în ce măsură pot fi identificate influențe directe, însă anul de apariție a Decretului 472 coincide cu emiterea Tezelor pentru așa-numita "revoluție culturală" românească. În acea perioadă, conducerea politică a României vorbea despre îmbunătățirea activității cultural-educative și despre unitate în cercetarea științifică, de existența unei istorii unice, coordonate în vederea împlinirii idealurilor PCR⁶³ etc. Spiritul Decretului 472, cu ideea că documentele sunt deosebit de importante pentru "munca cultural-educativă", cu "specificul național arhivistic" și abandonarea conceptului sovietic, cu tendința de centralizare a documentelor de la diferiți deținători etc. face plauzibil ca acest act normativ, apărut în 30 decembrie 1971, să fi fost și el influențat de noile direcții de dezvoltare culturală⁶⁴. Astfel, totul pare a avea o logică de ansamblu, prevederile decretului coordonându-se cu cele ale altor legi, se integrează într-o concepție mai amplă și lasă să se întrevadă un mecanism gândit la nivelul întregii societăți, al întregului stat, și nu unul care să se refere strict la domeniul arhivelor.

⁶¹ Hurmuzache, *op. cit.*, p. 25. O perspectivă asemănătoare la Ioan Drăgan, *Arhivele Statului din Cluj*, p. 24-25.

⁶² Atitudine simptomatică de altfel societăților totalitare: "Ca filozofie politică, stalinismul sublinia superioritatea întregului asupra părților, preeminența societății asupra indivizilor" (V. Tismăneanu, *op. cit.*, p. 253).

⁶³ A se vedea *Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu la consfătuirea de lucru a activului de partid din domeniul ideologiei și al activității politice și cultural-educative*, "Scnteia", nr. 8845, din 13.07.1971, p. 3 ș. u.

⁶⁴ S-a remarcat deja faptul că aplicarea ulterioară a Decretului 472 a fost modelată de „revoluția culturală” (Drăgan, *Arhivele Statului din Cluj*, p. 27).

În legătură cu **partea conceptuală**, constatăm păstrarea conceptului de "*fond arhivistic național*", care include de fapt mai multe fonduri. De asemenea, legat de definiția documentelor, constatăm că ea se păstrează sub formă de exemplificare, nu una conceptuală, și amestecă în continuare genurile documentare cu categoriile de documente. Rectifică însă eroarea din 1957, eliminând referirile la forma de transmitere într-o enumerare a genurilor documentare și precizează că în FAN sunt incluse doar documentele cu valoare istorică sau documentară:

URSS	RPR 1957
actele puterii de stat, <i>corespondența oficială și particulară, planurile, schițele, desenele, manuscrisele operelor științifice și artistice, a memoriilor și a jurnalelor zilnice, placardele, manifestele, proclamațiile, negativele și pozitivele fotografiilor și filmelor de cinematograf, materialele înregistrărilor fonetice</i>	documente originale, copii sau fotocopii, <i>corespondență oficială și particulară, hărți, planuri, schițe, desene, stampe, manuscrise ale lucrărilor științifice, literare și artistice, memorii și jurnale, afișe, chemări, proclamații, sigilii de orice fel, negative și pozitive de fotografii și filme, materiale de înregistrări fonice și altele asemenea</i>
	RSR 1971
	<i>acte, corespondență oficială și particulară, memorii, manuscrise ale lucrărilor științifice, literare și artistice, planuri, hărți, filme, diapozitive, plăci fotografice, fotografii, înregistrări fonice și video, jurnale, chemări, proclamații, afișe, schițe, desene, tot felul de proiecte, stampe, sigilii, stampile și altele asemenea documente, cu caracter istoric sau documentar</i>

O modificare importantă în domeniul FAN se produce în 1974. Deși trecută adesea cu vederea, modificarea produsă prin Decretul 206/31.10.1974⁶⁵ a avut implicații radicale și, mai ales, arată locul Arhivelor în politica de stat.

Decretul 206 (ce va deveni Legea 20/1974 sau Decretul 472/1971 republicat) modifică legislația arhivistică exclusiv pe linia proprietății documentelor istorice. Documentele cu valoare istorică aparținând cultelor, persoanelor fizice sau altor organizații trebuie depuse la Arhivele Statului. În cazul în care există contestații față de poziția Arhivelor Statului, decretul prevede o procedură de contestare, care însă este analizată de Comisia științifică pe probleme arhivistice, care funcționează (tot) în cadrul Ministerului de Interne.

Aceste prevederi marchează, din punct de vedere arhivistic, apogeul **naționalizării patrimoniului documentar**, faza finală a ceea ce a fost numit

⁶⁵ Publicat în B. OF. 131/31.10.1974.

"totalitarismul arhivistic"⁶⁶. Practic, în România socialistă, nimeni nu mai avea drept să dețină documente aparținând FAN, cu excepția Arhivelor Statului și a câtorva muzee, stabilite prin lege. S-a produs, în baza acestui act normativ, confiscarea unor patrimonii documentare de excepție (în special aparținătoare cultelor religioase ardelen, dar și bibliotecilor). Actul în sine, desigur, poate fi justificat din prisma epocii prin scopuri științifice⁶⁷, dar este de nejustificat faptul că, uneori, acestor documente nu li s-au asigurat condiții de depozitare corespunzătoare (deși au fost luate uneori din locuri care aveau asigurate astfel de condiții) și nici nu au fost în totalitate prelucrate arhivistic, astfel încât publicul cercetător să beneficieze de ele (deși acolo unde se aflau inițial poate exista personal capabil să le prelucereze). În aceste condiții, prevederile din 1974 sunt, de fapt, niște acțiuni abuzive ale Statului român, care a încălcat dreptul de proprietate și nici nu a satisfăcut întotdeauna interesul cercetării științifice. Poate că aici, în aceste prevederi care încalcă proprietatea privată și afirmă prin forța legii superioritatea Statului asupra individului, stă diferența fundamentală între "arhiva totală" canadiană și "arhiva totalitară" românească.

Pentru a clarifica însă problema inițiativei acestui act normativ, trebuie subliniat faptul că aceasta nu pare să fi aparținut Arhivelor Statului. Cu o zi înainte de apariția acestei modificări a Decretului 472/1971, a fost publicată Legea 63/30.10.1974, a ocrotirii Patrimoniului Cultural Național al RSR. Prin această lege, sub prevederea că "bunurile din Patrimoniul Cultural Național aparțin [...] întregului popor", bunurile Patrimoniului Cultural Național (în continuare PCN) "care prezintă interes excepțional" urmau să treacă în proprietatea statului prin decret prezidențial. În plus, dacă nu se îndeplineau condițiile stabilite de lege (de păstrare, protecție etc.), bunurile culturale ale persoanelor fizice, cultelor religioase sau organizațiilor obștești trebuiau predate în custodie statului. În legătură cu documentele aparținând FAN, se preciza în textul de lege că acestea "se păstrează, conservă, valorifică științific și se pun în circuit public potrivit dispozițiilor legale privind FAN". Prin Decretul prezidențial 53/1975⁶⁸, se clarifica și faptul că documentele istorice pot aparține FAN, dar să nu aparțină PCN (art. 5).

Așadar, în anul 1974, Statul român a decis naționalizarea bunurilor culturale de valoare și, în acest context, documentele din FAN care erau proprietate privată au fost preluate de Arhivele Statului. În cazul în care Arhivele Statului nu ar fi preluat aceste documente, ele, ca bunuri de patrimoniu, ar fi fost preluate probabil de către

⁶⁶ Ioan Drăgan, *The Romanian Archives and Their Documentary Libraries*, "Provenance. Journal of the Society of Georgia Archivists", 18-19 (2000-2001), p. 21.

⁶⁷ La fel ca și în anii '50, interesele arhivistice și politice sunt amestecate. Deși tendința pare a fi aceea de centralizare a documentelor în vederea cercetării, în 1974 se înființează Fondul de Arhivă Specială (I. Drăgan, *Arhivele Statului din Cluj*, p. 27), unde au fost introduse și documente cu caracter istoric, dar sensibile politic.

⁶⁸ B Of. 33/4.04.1975.

muzee. Din acest punct de vedere, este evident că pregătirea profesională specifică a arhiviștilor a asigurat o mai bună protecție și prelucrare a documentelor⁶⁹. Însă, așa cum spuneam mai sus, alături de profesionalism trebuie să existe și resursele, iar în lipsa acestora, condițiile de păstrare și prelucrare a documentelor preluate de Stat nu au fost întotdeauna cele mai adecvate.

Aceste modificări legislative sunt ultimele care stabilesc statutul FAN înainte de anul 1990. La trecerea spre o societate democratică, FAN avea, așadar, ca trăsătură distinctă centralizarea stabilirii, evidenței și a tehnicilor de prelucrare a documentelor cu valoare istorică. În forma sa finală, FAN nu acceptă decât un singur deținător definitiv, Statul; acceptă ca proprietar și persoane particulare, în condițiile în care acestea depun documentele în custodia Arhivelor Statului. Desigur însă, documentele proprietate privată sunt extrem de restrânse numeric, datorită sistemului de proprietate socialist. O altă caracteristică, în momentul 1989, este aceea că, exceptând documentele pe suport special, singura autoritate care putea îndruma activitatea arhivistică la creatorii de documente⁷⁰ (din perspectiva evaluării și includerii finale în FAN) era instituția Arhivelor Statului.

5. FAN după socialism

După 1989, s-a încercat adaptarea conceptului de FAN noilor realități. Încercare dificilă și curajoasă, s-ar putea afirma, deoarece conceptul a fost elaborat într-un sistem de economie dirijată și centralism politic, nefiind chiar un sistem arhivistic ușor adaptabil economiei de piață și democrației.

Rezultatul acestor încercări a fost Legea 16/1996, în vigoare și astăzi, care conservă conceptul de FAN, înființat în 1971 și încearcă în plus să introducă totalitatea documentelor sub o administrare arhivistică unică. În acest sens, au fost eliminate celelalte instituții care administrau FAN, prevăzute în Decretul 472/1971, lăsând Arhivelor (devenite) Naționale, întregul drept, dar și întreaga obligație de a asigura "protecția specială" a FAN. Acesta este alcătuit, conform legii, din "izvoare istorice", adică din documentele "create de-a lungul timpului de către organele de stat, organizațiile publice sau private economice, sociale, culturale, militare și religioase, precum și de către persoanele fizice [...] realizate în țară sau de către creatori români în străinătate". Prin art. 13, persoanele juridice sunt obligate să depună la Arhivele Naționale documentele, la împlinirea termenului de 30 de ani de la crearea lor. Se încearcă, așadar, păstrarea viziunii "totale" asupra patrimoniului arhivistic față de documentele aparținând persoanelor juridice, renunțându-se la preluarea impusă a documentelor aparținând persoanelor fizice. În opinia noastră, însă, o astfel de tentativă trebuia dublată de resurse financiare și logistice, precum și de o bază juridică adecvată. În lipsa acestora, abordarea se vedește a fi problematică și, la rigoare, nerealistă.

---

⁶⁹ A se vedea și *Din istoria Arhivelor ardelenne*, p. 24-25.

⁷⁰ Excepție făceau arhivele PCR și ale structurilor militarizate.

În primul rând, includerea în FAN a documentelor organizațiilor private sau ale "creatorilor români în străinătate" pare a ignora ideea de proprietate privată. Documentele produse de un creator privat sunt în mod evident proprietate privată a acestuia. În calitate de proprietar, ar trebui să aibă deplină capacitate de exercițiu asupra bunurilor sale. Instaurarea unor clauze specifice de către Stat asupra proprietății sale pe motivul unei "importanțe de interes național" este o limitare a dreptului de proprietate. Or, în situația în care unui anumit creator privat i se impune să păstreze și să prelucereze documentele după alte criterii decât ale nevoilor sale, ale scopului activității sale, considerăm că îi este încălcat dreptul la liberă dispunere asupra bunurilor (a se vedea, de pildă, sancțiunea contravențională în cazul în care nu își selecționează arhiva)⁷¹.

Mai departe însă, acceptând și ideea limitării liberei dispuneri a proprietarului asupra proprietății sale, politica arhivistică promovată în Legea 16 nu explică cum ar putea Statul, prin Arhivele Naționale, să impună unei organizații private să se lase deposedată de documentele sale și să le depună la Arhivele Naționale, așa cum prevede art. 13 din lege; acest lucru este echivalent cu **naționalizarea unei proprietăți**⁷².

Legat de acest aspect, Lega 16/1996 nu lămurește nici **regimul proprietății** asupra documentelor din FAN deținute de Arhivele Naționale. Prin formularea – folosită, cum arătam, prima dată în legislația arhivistică comunistă – de "administrator" al documentelor, Arhivele Naționale sunt în situația de a "administra" documente cu un regim de proprietate divers; la fel ca în cazul oricărui bun de proprietate, el poate fi disputat juridic. Din acest motiv, este discutabilă prevederea din art. 19, după care documentele "intrate în depozitele Arhivelor Naționale [...], nu mai pot fi retrase din administrarea acestora". În plus, Arhivele Naționale, ca administrator, nu au drept de a dispune suveran de acele bunuri; acest drept aparține proprietarului.

---

⁷¹ Pentru o abordare diferită, a se vedea modelul legislației franceze, în *Principaux textes relatifs aux archives en vigueur au 1er Mars 1996*, Paris, 1996, p. 30 ș. u.

⁷² Mergând însă pe linia interpretativă a Legii 16/1996, după care documentele de la creatorii privați aparțin FAN și ele aparțin, așadar, în final statului, Ioan Drăgan (Ioan Drăgan, *Problema proprietății asupra arhivelor și implicațiile ei în România de astăzi*, comunicare susținută la sesiunea "Arhivele și cercetarea istorică", Sovata, 18.05.2006) remarcă și un aspect moral: practic, timp de 30 de ani legea obligă creatorii de documente să prelucereze și să păstreze documente care nu le aparțin, deci să cheltuiască fonduri pentru un bun al statului! Este evident că în această situație nimeni nu este motivat altfel decât prin constrângere să desfășoare o activitate arhivistică... Legat de depunerea documentelor private la Arhivele Naționale, pentru a arăta absurditatea unei astfel de prevederi, este suficient să ne imaginăm că un mare concern internațional sosește în România să facă afaceri. În momentul în care acest concern se va retrage, ar trebui ca documentele sale să rămână aici. Or, acest lucru nu se va întâmpla tocmai pentru că arhiva este un bun deosebit de important, iar un creator conștient de valoarea acesteia nu o va părăsi. Nici chiar în "administrarea" Arhivelor Naționale. În acea arhivă se concentrează informații despre politici proprii, strategii etc., ce nu vor fi părăsite.

Un alt aspect discutabil este **supravegherea formării și administrării arhivelor curente și intermediare**, "tradiție" a Arhivelor Naționale încă din 1971. A încerca să controlezi și/sau să asisti **totalitatea** creatorilor și deținătorilor de documente FAN într-o economie de piață/societate democratică este o parte a unui proiect grandios, dar nerealist⁷³. Înainte de a susține și de a consacra legislativ o astfel de prevedere, trebuie analizată capacitatea și mijloacele Arhivelor Naționale de a pune acest lucru în practică. Nu știm să fi existat vreo analiză publică asupra necesarului de resurse și, mai ales, a raționalității investiției acestora pentru ca Arhivele Naționale să își poată îndeplini rolul de asistență de specialitate la **toți** creatorii și deținătorii, și nici pentru a prelua, în fiecare an, documentele care au împlinit termenul de 30 de ani, chiar și de la organizații private.

Dincolo de aspectele logistice, rămân în discuție **aspectele tehnice**. Astfel, se folosește în continuare conceptul de "Fond Arhivistic Național", în ciuda diferenței de conținut față de semnificația profesională a termenului. Stabilirea documentelor ce aparțin FAN rămâne în continuare doar apanajul angajaților Arhivelor Naționale, singurii în măsură – în viziunea legiuitorului – să stabilească ce documente sunt necesare istoricului în viitor⁷⁴, chiar și în cazul persoanelor juridice private. În fine, definiția documentelor continuă să combine genurile și categoriile de documente, precizând doar pentru unele statutul lor de proprietate⁷⁵:

URSS	RPR 1957
actele puterii de stat, <i>corespondența oficială și particulară, planurile, schițele, desenele, manuscrisele operelor științifice și artistice, a memoriilor și a jurnalelor zilnice, placardele, manifestele, proclamațiile, negativele și pozitivele fotografiilor și filmelor de cinematograf, materialele înregistrărilor fonetice</i>	documente originale, copii sau fotocopii, <i>corespondență oficială și particulară, hărți, planuri, schițe, desene, stampe, manuscrise ale lucrărilor științifice, literare și artistice, memorii și jurnale, afișe, chemări, proclamații, sigilii de orice fel, negative și pozitive de fotografii și filme, materiale de înregistrări fonice și altele asemenea</i>
	RSR 1971
	<i>acte, corespondență oficială și particulară, memorii, manuscrise ale lucrărilor științifice,</i>

⁷³ Vezi și Alexandru Duță: „Riscăm ca, extinzându-ne prea mult competențele legale, o parte din acestea să rămână literă moartă, în stadiul de deziderat pios” (Al. Duță, *op. cit.*, p. 23).

⁷⁴ În plus, se țintește și spre un totalitarism în pregătirea arhivistică, toți cei care se ocupă de arhive în România trebuind, după spiritul legii, să fie pregătiți de Arhivele Naționale. Desigur, nu s-a ridicat problema arhiviștilor care pot veni din străinătate mai bine pregătiți decât specialiștii AN...

⁷⁵ O altă observație la Al. Duță, *op. cit.*, p. 23: „acele substantive articulate «documentele», «organizațiile» și «persoanele fizice» ne induc ideea că *toate* documentele, create de toate organizațiile și de toate persoanele fizice «constituie izvoare istorice și alcătuiesc FAN». Aceasta este practic imposibil și inacceptabil din punct de vedere teoretic. În realitate, nu toate documentele create de oricare organizație [...] sau persoană fizică «constituie izvoare istorice și alcătuiesc FAN»”.

	literare și artistice, planuri, hărți, filme, diapozitive, plăci fotografice, fotografii, înregistrări fonice și video, jurnale, chemări, proclamații, afișe, schițe, desene, tot felul de proiecte, stampe, sigilii, ștampile și alte asemenea documente, cu caracter istoric sau documentar
	România 1996
	acte oficiale și particulare, diplomatice și consulare, memorii, manuscrise, proclamații, chemări, afișe, planuri, schițe, hărți, pelicule cinematografice și alte asemenea mărturii, matrice sigilare, precum și înregistrări foto, video, audio și informatice, cu valoare istorică

6. Considerații finale

În 2007, s-au împlinit 50 de ani de la introducerea conceptului de FAS/FAN în arhivistica românească. În urma trecerii în revistă a avatarurilor, conceptuale și practice, încercăm să schițăm câteva concluzii.

Conceptul de FAN, nefericit din punct de vedere al semnificației profesionale, are caracteristicile unei "arhive totale" a României prin aceea că a intenționat să aducă în depozitele Arhivelor Naționale, în vederea protejării, documente provenite de la creatori diverși, care să ajute la păstrarea memoriei istorice a statului și a societății. În bună măsură, a reușit să funcționeze într-un regim totalitar. Două aspecte fundamentale subminează această intenție generoasă într-un sistem democratic. Primul – lipsa de considerare a proprietății private; practic, conceptele de FAS/FAN au evoluat în sensul transformării în bun public a documentelor/arhivelor persoanelor fizice și juridice private. Presupunând însă că aceste persoane, juridice mai ales, ar accepta trecerea arhivelor create la Arhivele Naționale, subfinanțarea cronică a instituției face ca acești creatori să fie obligați să întrețină documentele lor, devenite bun public, pe propria cheltuială, până când Arhivele Naționale vor fi capabile să își îndeplinească misiunea socială și obligația legală. Un al doilea aspect care subminează ideea de FAN este acela, menționat deja, al slăbiciunii logistice. A supraveghea creatorii și deținătorii dintr-o economie privată, a prelua documentele acestora, chiar la nivelul unui județ, necesită personal și fonduri deosebite, pe care bugetul de stat nu le poate asigura constant (și care, în opinia noastră, nici nu își poate justifica raționalitatea). Or, experiența de după 1990 arată că lipsa de finanțare are un efect paralizant asupra întregii activități de administrare a FAN: după 40 de ani de supraveghere a creatorilor de documente, într-un sistem etatist, regulile jocului se schimbă; fostele organizații se divid sau se reunesc, după dinamica dictată de interesele economice; arhivele lor se separă, se

mută, sunt abandonate, fără ca Arhivele Naționale să poată interveni eficient, atât datorită curențelor legislative, cât și, mai ales, lipsurilor bugetare.

În final, se poate pune întrebarea dacă politica arhivistică a Statului român după 1990 nu a condus la irosirea eforturilor câtorva generații de arhiviști și la subminarea câștigurilor, cele care au fost, din perioada comunistă.

Résumé

« L'archive totale », l'expérience roumaine. Incursion dans l'histoire du concept de « Fonds Archivistique National »

À partir du concept canadien de “total archives” et de sa définition donnée par Wilfred Smith, Bogdan Popovici fait une inédite incursion dans l'histoire des traditions intellectuelles de l'archivistique roumaine qui, malheureusement, manque d'études à ce propos.

Les différences fondamentales qui séparent le modèle roumain de celui canadien sont le type régime politique desservi par l'institution administrative des Archives et les origines profondes des traditions archivistiques.

Les Archives Nationales de Roumanie sont nées en 1831 sous le signe de l'administration russe en Moldavie et Valachie et autrichienne en Transylvanie. Malgré l'orientation francophile de l'intellectualité roumaine et malgré la personnalité exceptionnelle d'Aurelian Sacerdoțeanu – qui a dirigé l'institution l'entre deux guerres aussi que dans les premières années de la stalinisation en Roumanie – la pratique archivistique roumaine reste sous le signe du “grand voisin”. Le “Fonds Archivistique d'État” (FAE), terme défini par le dictionnaire de la CIA en 1986 comme strictement localisé dans l'Union Soviétique, se retrouve dans toutes les pays tombés sous influence soviétique. Parmi les pays communistes, la Roumanie a été la seule à adopter, en 1971, le terme de “Fonds Archivistique National”.

Malgré qu'il soit conçu comme très incluant, le concept de “Fonds Archivistique National” (FAN) est mal choisi du point de vue archivistique, car il ne représente pas la production d'une organisation, mais il a plutôt le sens de patrimoine archivistique, les “archives totales” de la Roumanie, envisageant d'apporter aux dépôts des Archives Nationales, en vue de leur protection, des documents provenant de divers producteurs qui gardent la mémoire historique de l'État et de la société.

Il y a deux aspects fondamentaux qui subminent, dans un régime démocratique, cette généreuse intention. Le premier – le manque de considération pour la propriété privée; en pratique, les concepts de FAE et FAN ont évolué vers la transformation des biens privés en biens publics, mais leurs producteurs étant obligés des les entretenir à leurs frais jusqu'au moment où les Archives Nationales soient capables d'accomplir leur mission sociale et obligation légale. Le second aspect qui submine l'idée de FAN est celui du manque de ressources humaines et matérielles, car les AN ne réussiront pas, dans

une économie privée, de superviser tous des producteurs et détenteurs d'archives et d'accueillir leurs documents; bien évidemment, cette perspective est menée à extrême, on ne peut pas lui justifier aucune rationalité. Or, l'expérience roumaine après 1990 montre que le manque de financement a un effet paralysant sur toutes les activités d'administration du FAN; après 40 ans de régime étatiste, les règles du jeu changent: les anciennes organisations se divisent ou s'associent selon une dynamique dictée par les intérêts économiques, leurs archives se séparent, déménagent ou sont abandonnées sans que les Archives Nationales puissent intervenir d'une manière efficace, que ni la législation ni le budget ne lui permettent pas.